

- 40 Treba razlikovati Leptis Minus (danas Lamta) u današnjem Tunisu.
- 41 Kolonija je grad izvan Italije naseljen stanovništvom s punim građanskim pravom (za razliku od municipija).
- 42 Biblija, Makabejci 2, 15–23.
- 43 Bel. Civ. II, 38, Bel. Afr. XCVII, 3, Dion Cassius XLI, 41–3.
- 44 Lucian, IV, 689–691.
- 45 Z. Kos: Rimske hidrotehničke gradnje u Libiji, Građevinar, Zagreb, br. 6/1965, str. 217.
- 46 Josip Flavije, Judejski rat, 6–11, Dion Cassius LXVIII.
- 47 Hyslop, op.cit., str. 23–42.
- 48 Ibid., str. 69–73.
- 49 M.G. McKay: Villas and Palaces in the Roman World, Thames and Hudson, London 1975, str. 226–230.
- 50 Hyslop, op.cit., 35–41.
- 51 P. Grimal: Rimska civilizacija, Jugoslavija, Beograd 1969, sl. 127.
- 52 Grimal, op.cit., str. 458, 484.
- 53 Budimir-Flašar: op.cit., str. 567–583.
- 54 J.P. Migne: Patrologiae Cursus completus graeco-latina, Patrologia Graeca 66, 1053–1616, Paris 1857. sq; The letters of Synesius of Cyrene, translated with notes by Augustine Fitzgerald, Oxford University Press, London 1926.
- 55 Donatisti su sljedbenici biskupa Donata iz 4–7. st., insisitiraju na moralnim vrlinama svećenika, kasnije se razvijaju u području socijalne borbe. Arijanici su sljedbenici Arija iz Aleksandrije, negiraju jedinstvo Svetog Trojstva, poriču Kristovo postojanje „bez početka“.

prijevod

PARMENID: O PRIRODI

UVOD

I

Parmenid, sin Piretov, Elejanin iz bogate obitelji, bio je u naponu snage, kako nas izvještava Diogen Laertije (IX 21–23), za šezdesetdevete olimpijade (504–501. pr.n.e.). Slušao je Ksenofana, a pridružio se pitagorovcu Aminiji, čovjeku siromašnu ali „lijepu i dobru“, te mu je po smrti i *ἡρώων* podigao. Speusip nam (po Diogenu) kaže da je građanima Eleje i zakone napisao, a Plutarh (adv. Col. 32 p. 1126 A) da su gradske vlasti svake godine zaklinjale građane da „ostanu u Parmenidovim zakonima“.

Filozofski spis „O prirodi“ ispjevao je u stihovima, za razliku od filozofa u Joniji a poput svojih zemljaka iz Velike Grčke: prethodnika Ksenofana i sljedbenika Empedokla. S tim dijelom svijeta povezuje ga i misaona usmjerenost na „mišljivo“, a ne na „stvarno“. Dok su se u Joniji zasnivali materijalne znanosti: fizika, geografija, povijest, italski su Heleni zasnivali formalne znanosti: matematiku i dijalektiku, i srodne vještine: retoriku i sofistiku. Teofrastovo mišljenje (po Diogenu) da je Parmenid slušao i Anaksimandra možda se temelji na uočenim podudarnostima između nauke Parmenidove i Anaksimandrove.

Spis nam se Parmenidov sačuvao samo u navodima u drugih filozofa i doksografa, naročito mnogo u Simplikija i Seksta Empirika, a ponešto u Platona, Aristotela i drugih. Kao izvor teksta uzeo sam djelo Hermanna Dielsa „Die Fragmente der Vorsokratiker“, a izmjene sam u rasporedu Fragmentata ili u verziji teksta prihvaćao od drugih autora samo kad su mi se činile vrlo uvjerljivima. Najvažnija je od njih premještanje stihova 33–38 iz fr. 1 između fr. 7, koji završava stihom istovetnim s fr. 1,33 i fr. 8, koji počinje stihom što se može poistovetiti s fr. 1,37 ako se u ovom pretpostavi da je *θυμός* krivo čitanje za *μῦθος* (što zahtijeva samo zamjenu mjesta *θ* i *μ*), a to je osobito vjerojatno jer se u istom smislu javlja izraz *μῦθος* i u fr. 4,1. U prijevodu će, dakle, fr. 1,37 glasiti „Jedino jošte pričat o putu ostaje...“ umj. „Jedino jošte srčanost za put ostaje...“ Kako su nam spomenuti stihovi iz fr. 1 sačuvani u Seksta Empirika, oni iz fr. 7 u Platona i Aristotela, a oni iz fr. 8 u Simplikija, a daju se tako vjerojatno povezati u cjelinu, te kako i fragmenti 2–6 pokazuju sa spomenutim fragmentima i međusobno usku sadržajnu vezu (fr. 5 čak metrički i sadržajno može možda ući kao dopuna u zadnji stih fr. 4, a ovome je fr. 6 očito blizak nastavak), to je vrlo vjerojatno da nam između početka pjesme u fr. 1 i fragmenta 8 ne manjka mnogo teksta. No u fr. 8 sa stihovima 50–52 svršava prvi dio pjesme, u kome boginja iznosi Parmenidu istinu, i počinje drugi dio, koji iznosi mnjenja smrtnika, a taj nam je u preostalim fragmentima (fr. 8,53–fr. 19) mnogo nepotpunije i nepovezanije sačuvan.

Spjev sam pokušao prevesti u stihovima, a uz to i što vjernije, da bi prijevod što potpunije zastupao u svom jeziku vrijednosti i narav izvornika. Neki dijelovi spjeva imaju pjesničke snage, te sam je kušao otkriti. Drugdje nisam skrivao teškoće Parmenidova izražavanja, te je prijevodu potrebno tumačenje. Ako se gdje prevođenje u stihu učini zbog suhe ontološke naravi teksta nesvrshodnim, usuđujem se prigovor prijevodu propustiti k izvorniku. Ipak mislim da je u cjelini vrijedilo bar pokušati dočarati onaj ugođaj i zanos koje je naslijeđe rapsoda Ksenofana namrlo helenskim misliocima u drevnoj Italiji kao osebuju vlastitost.

U nas je već objavljen vrlo pouzdan prozni prijevod gotovi svih Parmenidovih fragmentata u prvoj knjizi Filozofske hrestomatije Matice hrvatske (B. Bošnjak: Grčka filozofija od prvih početaka do Aristotela, MH, Zagreb 1956), što su ga sačinili V. Vratović i dr. M. Stahuljak. Moj se prijevod od toga ipak razlikuje i u terminologiji i u shvaćanju pojedinih mjesta.

Ipak, ovaj se rad ne temelji na iscrpnom poznavanju relevantne literature o Parmenidu, te stoga ni filološki ni filozofski ni izdaleka ne kuša biti zadnja riječ o njemu, nego j prijevod i razlaganje predstavljaju samo moje sadašnje razumijevanje tog spisa na osnovu filozofski zainteresiranog susreta s njim.

Fr. 1,1–32 Sext., VII 111 i d. (1–30)
Simpl. cael. 557,20 (28 „Ti sve ispitati trebaš“ – 32)

- 1 Kobile, koje me nose koliko mi srce poželi,
vožahu, kad na glasovit me put božanstva pođu
voditi, kroz sve što gradove nosi čovjeka znalca:
tud me ponesu, tud me mnogozrive kobile kola
5 vukući nošahu dokle Djevojke vođahu putom,
Pušta sred glavčina speta osovina siringe jeku,
zažarena (ta naime, dvama je sapeta oblim
obručima sa obje strane) jer hitaju vesti
djevojke Helijade, napustivši stanove Noći,
10 k svjetlu, pošto odgrnuše rukama previjese s glava.
Ondje na putu su dveri i Noći kao i Dana,
ozgo ih nadvraće, ozdo prag uokviruje kâmen,
same pak, eterske, ispunjene su vratima veljim:
za njih dvotvorne¹ ključe drži mnogotrudna Pravda.
15 Njoj progovore Djevojke, razlozima je blagim
mudro nagovore kako klinati njima bi zasun,
nema bo krila, gurnula s dveri. A ove zjalo vratiju
zinuti dadu poletjevši, kovane s mjedi
osi u cjevnicama² okrenuvši jednu pa drugu,
20 klinima učvršćene i čavlima. Tuda baš kroz njih
ravno povedoše³ Djevojke kola i kobile cestom.
Boginja pako rado me primi i u ruku ruku
desnicu uze, ovako kâžu mi kaza i reče:
25 mladicu, što si u društvu besmrtnih držalja uzda,
s kobilama, što nose te, našem što dolaziš domu,
raduj se⁴, zli jer te nije udes poslao doći
ovim putom (koji je izvan putanja ljudskih),
nego Redba⁵ i Pravda. Ti sve ispitati trebaš:
30 kako zaokružene li Istine netremno srce,
tako i smrtnička Mnjenja gdje nema istine⁶ vjere.
Posve ćeš i to izučiti, kako su mnjena bića
trebala biti na iskušan način⁷, sva kroz Sve greduć.

¹ koji otvaraju i zatvaraju ² siringama i glavčinama ujedno ³ *ἰθὺς ἔσχον* čitam *ἰθὺ ἔσχον* ⁴ ujedno: zdravo! ⁵ Uredba, Odredba: *θέμις* ⁶ pridjev „istini“
⁷ Uzimam *δοκίμως* (Kranz, Reinhardt), a ne *δοκίμως* (Diels).

Fr. 2 Clem. Strom. 5,15 (II 335,25 St.)

Pozri kako čak odsutno umu je prisutno stalno.
Neće bo rasjeći suće¹ od tog da drži se² sućeg,
niti posve posvuda rasuto svemira diljem,
niti sabrano.

¹τὸ εἶναι – podmet: τὸ εἶναι – prirok; ako je „bitak“ prirok (supstantivirano „biti“), ne valja kao prijevod za τὸ εἶναι. Ovo je „ono što jest“, to što kaže naš zaboravljeni part.prez. glagola biti „sući, –a, –e“ (usp. staroslavenizam „sušti“ koji je izmijenio značenje u „bitan“). „Biće“ je možda prikladno – no o tom još treba razmisliti – pored kolokvijalnog značenja, kao prijevod za οὐσία („bivstvo“ je drugi termin za to, ali je nesretniji zbog veze s glagolom „bivati“ jer οὐσία ne biva). Drugi prijevodi za τὸ εἶναι, kao kovanice „bivstvujeće“ (opet vezano uz „bivstvo“ i uz „bivati“!) i „jestvujuće“ (od „jeststvujeće“!), očit su nezgrapniji od „zastarijelog“ „sućeg“ (koje je osim toga slučajno i etimološki podudarno sa τὸ ὄν, ens, das Seiende i sanskrtskim sat). Odnos suće – bitak kao odnos predmet – prirok načelno treba čuvati jer upravo prvenstvo tog odnosa u glavnini helenske filozofije predstavlja njenu najbitniju razliku prema novovjekovnoj filozofiji u kojoj prvenstvo ima odnos podmet – predmet! ²ἔχειν οὐκ ovje upućuje na συνεχές, continuum, neprekidno (usp. fr. 8,6 i 22–25 i 43–49).

44

Fr. 3 Procl. in Parm. I p. 708,16

Meni je naime, svejedno¹
odakle² započnem; tamo opet snova ću doći.

¹ξυνόν: zajedničko, ξυν: skupa – ὄν: suće, aluzija na sabranost sućeg, stoga i:
²δὴ ποθεν, usp. npr. 8,43 i 44: πάντοθεν odsvuda, μεσσοθεν: oda sredine

Fr. 4 Proc. in Tim. t. I 343,18 (1–6, 7–8)
Simpl. Phys. 116,25 (3–8)

1 Hajdeder ja ću ti reći, ti priču pohrani pak čuvši,
koji sve put istraživanja jedino zamisliti¹ možeš:
jedan je kako jest², i kako ne biti³ nije,
to Uvjerenja je staza (jer Istinu ona slijedi),
5 drugi je kako nije⁴, i kako je ne biti⁵ nužno,
za taj puteljak ti velim da posve jest neispitiv;
niti bi mogao nesuće spoznat (izvedivo nije),
niti iskazat.

¹νοῆσαι: naumit ²ὅπως ἔστιν: kako jest, da jest; obično se interpretira: da „bitak“ (suće) jest, no to nije potrebno ³nebitak ⁴usp. 2 ⁵usp. 3

Fr. 5 Clem. Strom. VI 23 (II 440,12 St.)
Plotin Enn. V 1,8

Ta isto misliti¹ jest i biti.

¹ἔμμι

Fr. 6 Simpl. phys. 117,2 (1 „jest bo...“ – 3, 4–9)
78,2 („tako da... neisto“)

1 Treba reći i misliti¹ da suće jest: jest bo bitak;
ništa, da nije: to te ja sâm da si ukažeš nukam.
Prvog puta² tog istraživanja ja ću te klonit,
zatim također i onog³ što smrtnici, ne znajući ništa,
5 njeg uobrazuju sebi: tà nevjestina njima
ravna u grudima smetenim umom, te poneseni
trãvë se kakono gluhi i slijepi⁴, nerasudno pleme,
tako da smatraju da je biti i ne biti isto,
ali i neisto, u svem da ima povratna staza.

¹ἔμμι ²zapravo drugoga iz fr. 4 „kako nije“ ³treći put, to je mnjenje ⁴umu se neumnost čini takvom kao mnjenju sljepoća i gluhoća; smrtnicima je um smeten, zapravo izbijen: πλακτός, kao što su njihovi udovi odlutali, zapravo u mnoštvo izbijeni, πολύπλαγκτοι, iz njega (u gr. 16)

Fr. 7 Plato Soph. 237 A (1–2)
Aristot. Metaph. N2. 1089^a2 („Nikada... bude“)
Simpl. phys. 78,2 („nego... kloni“)

Nikada nećeš prinudit to da nebitka bude;
nego s tog puta ti istraživanja misao kloni¹.

¹umnju ustegni

Fr. 1, 33–38 Sext. VII 111 i d.
usp. fr. 7,2

35 Nego s tog puta ti istraživanja misao kloni¹,
neka ni iskusna navika na taj put te ne nagna,
oko bezizgledno ti da paseš, il sluh koji ječi,
ili pak jezik. Prosudi razlogom prijeporni porek

45

što ti ga rekoh. Jedino jošte pričat² o putu ostaje...

¹usp. fr. 7, bilj. 1 ²ili: jedina jošte srčanost za put, usp. Uvod, II. Usp. fr. 4,1 priča: *μῦθος*

- Fr. 8 Simpl. phys. 78,2 („jedino itd.”)
144,29 (1–52)
147,13 („ujedno sve”, „krajnja međa”)
38,28 (50–61)
30,13 (50–52, 53–59)
147,28 (pojed. riječi iz 51–52)
179,31 (53–59)
Ders. 78,5 (1–3 „...premnogi”, 3 „kako...” – 14)
Clem. Strom. V 113 (II 402,8 St.) (3–4)
Plato Theaet. 180 D (38?)
Soph. 244 E (43–45)
Melissos 20 B 8 Diels (slič. 39)
Eudem u Simpl. phys. 143,4 (43)
Arist. phys. Γ 6 207^a 15 (navodi da je cjelina ograničena i riječi „oda sredine jednako jako”)

46

- 1 Jedino jošte pričat o putu ostaje onome¹ kako jest; a na tom su znaci premnogi; kako je nerođeno, nepropadno suće, cijelo, jedinorođeno, netremno, nesvršno k tome.
5 Niti bje kada nit bit će, jer sve je ujedno² sada, jedno³, neprekidno⁴; kakav bo postanak tražit ćeš njemu? Kako, odakle izraslo? ... Nit iz nesučeg puštam Kazat ti niti misliti⁵; kažljivo mišljivo⁶ nije to kako nije⁷. A koja bi nužda⁸ nagnat ga mogla
10 kasnije ili ranije postati počev od ničeg? Tako, ili je nužno da posve jest, ili ga nema. Nit će iz nesučeg⁹ pustiti kada uvjerljiva sila¹⁰, što da po sebi⁸ postane; stoga niti je postat niti propast pustila Pravda slabaviv negve,
15 nego drži; a odluka o tom tad je u ovom: jest ili nije¹¹. A odlučeno je, kako je nužda, jedan da put je nemišljiv¹², bezimen (nije bo istin put)¹³, a drugi da stoji i da je doista valjan. Kako da suće kasnije bude? Da postade, kako?
20 Ako je postalo, onda nije; ni ako kad bude. Tako je postanak ugašen, a neispitljiva propast.

- Niti je djeljivo⁴ suće, jerbo jednako sve je: niti ga negdje je više da priječi ga držat se skupa, niti ga negdje je manje, već Sve je prepuno sućeg.
25 Stoga neprekidno sve je, jer prianja o suće sućeg. Nekretno pako je ono u međama velikih uza, nema početka ni prestanka, postanak jerbo i propast udalj su odbijeni, gurnu ih istinā vjera¹⁴. Isto u istom ostajuć suće pri sebi leži,
30 tako ostaje stalno stojeć, snažna ga Nužda međe u uzama drži, koje ga uokol steže. Stoga je odredba¹⁵ suće nesvršeno¹⁶ da nije, ne treba njemu ništa, il bi mu trebalo svega¹⁷. Isto je pako mislit¹⁸ i ono zbog čèga se misli.¹⁹
35 Nećeš, naime, bez sućeg, u kome je izrečeno, mišljenja²⁰ naći; jer ništa nije niti će biti ino osim li sućeg jerbo ga Udjelja²¹ sveza nekretno cijelo da bude. Stoga će biti tek ime²² sve što uspostave smrtnici vjerujuć istino da je,
40 te da postaje i da propada, jest i nije, mjesto da mijenja stoga što pojavnu inačī boju. Krajnje pak međe jer ima, dovršeno je suće odsvuda, lijepo kružene kugle je krivulji nalik, oda sredine svuda je jednako jako, nit više
45 niti pak tanje ne smije biti tu ili tamo. Niti Ničega ima, što bi ga priječiti moglo k jednakom doći⁴; niti sućega takva, da bude sućeg tu više tu manje, nepozlijeđeno bo sve je. Sebi posvuda isto, u međama skupa se spaja²³.
50 Na tom ti prekidam razlog uvjerljiv i misao s njime²⁴. istinom koji se bave. Odsada²⁵ smrtnička mnjenja uči slušajuć mojih kazivanja varljivi ures. Stave bo da će oblicima dva imeniti²⁶ dojma²⁷, jedno od kojih ne treba – u tom su oni u bludnji,
55 oprekama razlučiše lik i znakove djenu jedno odvojiv od drugog: ovdje etersku vatru²⁸ plama, blagu, prelaku, sebi posvuda istu, ali neistu drugom, a ondje i ono pri sebi, opreku, besplamnu noću²⁸, pregusti lik i težak.
60 To ti je urešenje²⁹ kazujem, sve što se čini, da te nikad ne pretekne koje smrtnika mnjenje.

47

¹prvi put iz fr. 4 ²„sve ujedno” usp. možda s fr. 9,3 ³nasuprot fr. 8,53 „dva... jedno od kojih ne treba” ⁴usp. fr. 2, bilj. 2 ⁵đmiti ⁶umljivo ⁷prije postanka, usp. fr. 6,8–9, pobija se treći put ⁸opreka: niti izvanjskom nuždom, niti po sebi

⁹Reinhardt i Calogero čitaju „iz sućeg“ kao opreku riječima „iz ničeg“: suće iz sućeg nije moguće, po Calogero, jer bi to bilo umnažanje – opet na račun „ničeg“
¹⁰Uvjerjenje, usp. fr. 4,4 ¹¹ostaju prvi i drugi put ¹²neumljiv ¹³u fr. 4, 6–8. Time je misao o tri puta još jednom obuhvaćena. ¹⁴usp. fr. 1,30 ¹⁵usp. fr. 1, bilj. 5 ¹⁶opreka s fr. 8,4: suće je nesvršno, ne može se svršiti jer je unaprijed svršeno (Riezler): radi se o putu spoznaje, a ne o putu djelovanja. ¹⁷bez Bergkove ispravke (μῆ: nesučem bi trebalo svega) tekst bolje iskazuje nemišljivost da suće nije svršeno. ¹⁸ūmit ¹⁹ili „...je umnja.“; predmet mišljenja, umljenja ²⁰umljenja: mišljenje se spoznaje i izriče na predmetu, ali jedini predmet koji obuhvaća i samo mišljenje jest suće: o podmetu mišljenja, subjektu, ne znamo ništa osim da jest. Zato je suće jedino: jedno bez inoga. ²¹Μοῖρα: Usud ²²što nije jedno, samo je ime, usp. fr. 8,53 i d., te fr. 9 i fr. 19 ²³radi preglednosti može se tekst fr. 8 do ovog mjesta ovako podijeliti; 1–6: oznake sućeg, 6–18: odbacivanje trećeg puta uz pregled svih triju pri razlaganju oznaka iz 3–4 („nerodeno... nesvršno“), 19–21: niti bje nit bit će, 22–25: neprekidnost, 26–33: sve je ujedno sada, 34–41: jedno, ujedno sa mišljenjem jer je dvojstvo s ovim najdublje, 42–49: ponovno dovršenost, neprekidnost, jednakost sa sobom: krivulja kugle se u sebe zatvara kao istovetnost svih oznaka. Istovetnost je međa sućeg kojom ga Nužda sputava ²⁴ili „govor uvjerljiv i s njime umnja“ ²⁵ovdje svršava prvi dio spjeva i počinje drugi ²⁶usp. 22 ²⁷γνώμαι: spoznaje, mnjenja, predodžbe; svakako to nisu umski pojmovi, nego mnjeni dojmovi. ²⁸opreka vatre, svjetla, tankog, (toplog – po tumačenju Arist. de gen. et corr. B 3. 330^b 13–) i (zemlje, hladnog – po Arist. ibid.–) noći, gustog treba objasniti kretanje u svijetu, no tu nema istine vjere, samo se mni da je tako. ²⁹uređenje svemira, svemir, i ujedno ures kazivanja koji se hotice povezuju kao izrazi mnjenja.

Fr. 9 Simpl. phys. 180,8

Kada pak sva su bića¹ nazvana² svjetlom i noću,
 ovi po moćima svojim nadjeti ovim i onim³,
 Sve¹ je puno ujedno svjetla i nejavne noći,
 jednako oboje što je, jer Ništo kod n]jednōg nije⁴.

¹πάντα: sva bića (gdje je „biće“ samo nuždan nosilac pridjevka), nasuprot πᾶν: Sve u značenju sućeg, kao fr. 8,24, a možda i fr. 1,32 ²usp. fr. 8, bilj. 22 ³ime „svjetlo“ nadjeto je jednim, „noć“ drugim (bićima). ⁴svjetlo i noć nisu isti, nego oprečni (fr. 8, 55 i 58), ali su jednaki jer nijedno nema Ničega, budući da nisu proturječni. Stoga su, tako reći, jednako udaljeni od Ničega, a i „Sve ujedno“ (fr. 8,5), odn. suće, „oda sredine svuda je jednako jako“ (fr. 8,44), te oni kao „sva bića“ ispunjavaju Sve, odn. prolaze kroza nj (fr. 1,32): tako su „na iskušan način“ – δακίμως, ali zbog dvojstva (fr. 8, 53–54, te bilj. 2) samo su „mnjena“ – δοκῶντα

Fr. 10 Clem. Strom. V 138 (II 419, 12 St.)

- 1 Znat ćeš prirodu etersku, sve u eteru k tome znake: i djela svjetiljke čiste blagozrakove Sunca, nevidna što su, i otkle izrodila jesu se ona, djela ter lutalačka kruglooke ti ćeš Lune,
 5 prirodu njenu, ispitati; znat ćeš ophvatno Nebo otkle posta i kako ga, vodeći, Nužda sveza međe zvijezda da drži¹.

¹po Aetiju II 7,1 (D 335), Parmenid zamišlja svemir kao niz vijenaca, što iz „tankog“, što iz „gustog“, a između njih su miješani od svjetla i tame. Sve obuhvaća „kruta“ pravda (tj. zemljana, tamna, itd.), zatim vatreni vijenac, a posve je u sredini opet kruti vijenac (površina zemlje?), a pod njim vatreni. Najsrednji od miješanih da je svima uzrok kretanja i postanka, te ga naziva i božanstvom što kormilari, Pravdom i Nuždom. Oko Zemlje je zrak, pa Mjesec miješan od zraka i vatre, pa vatreno nebo koje prekidaju Sunce i krug mlječne staze, a nad svim vijenac eterski.

Fr. 11 Simpl. cael. 559, 90

... kako Zemlja, Sunce i Luna k tome,
 Eter ter zajedni s njima, nebesko mlijeko i Olimp krajnji¹, i topla srčanost zvijezda krenuti budu k postanku.

¹Krajnji Olimp poistovećuje Diels s „krutim“ najobuhvatnijim vijencem iz fr. 10, bilj. 1.

Fr. 12 Simpl. phys. 39,12 (1–3)

31,10 (2–6)
 34,14 („usred svih“, „božanstvo“)

- 1 Uži¹ ispunjeni neizmješanom su vatrom, gornji pak noću², posrijedi se pušta udio³ vatre. a u sredini tog je božanstvo⁴ što krmani svime. Ova posvema vlada općenjem, rađanjem groznim,
 5 šaljući muškome žensko da opće, i obratno opet muško ženskome.

¹uži vijenci, to su, vjerojatno, vatreno nebo i jezgra Zemlje, usp. fr. 10, bilj. 1
²to su „kruti“ vijenci nad prvima: krajnji Olimp i Zemljina kora. ³dijelom su vatreni – srednji. ⁴vjerojatno je sjedište božanstva u Suncu. Toj su boginji tamo Parmenida dovele Helijade (fr. 1)! ⁵rađanje je opstanak smrtničkog mnjenog svijeta, a on je grozan.

Fr. 13 Aristot. Metaph. A 4 p 9 4^a 23
Plut. Amat. 13 p 756 F
Simpl. phys. 39, 18

Erosa¹ izmudri² najprvog bogova od svih.

¹Eros je pokretač rađanja, po Simplikiju on prevodi vidljivo u nevidljivo, i obratno. Do istine se dopire po pitagorcima i, čini se, po Parmenidu neporočnim životom (Ceb. Tab. 2. 2) koji vjerojatno uključuje askezu ²boginja

Fr. 14 Plut. Colot. 15 p 1116 A

Tuđe svjetlo¹, noćoluča, oko Zemlje što bludi.

¹Luna, nema svog svjetla. Po astronomskim spoznajama pokazuje nam se Parmenid kao učenik pitagorovaca. Pripisuju mu (Aet. II 15,4 /D 345/) da je utvrdio da su Večernjača i Danica isto.

Fr. 15 Plut. de fac. lun. 16,6 p 929 A

50

Navijek se obzire ona¹ za zrakama, Sunce što zrači.

¹Luna

Fr. 15^a Schol. Basilii 25

Ukorijenjena¹ u vodi

¹Zemlja

Fr. 16 Arist. Metaph. Γ 5. 1009^b 21.

Kako već svakiput drži odlutalih udova smjesu, tako je ljudima prisutan um¹: jer je jedno te isto to što razabire, kao priroda udova ljudi, svih i svakog; a ono više je misao² naime³.

¹način na koji su smiješani udovi (građa tijela), koji su se razdvojili iz jedinstva sućeg, uvjetuje kako će um (istovetan sa sućem) biti prisutan u čovjeku, ali taj je um jedan te isti ²νόημα je više od spomenutog razabiranja, φρονεῖν, jer je isto što i njen predmet — suće (fr. 8,34) ³ili „a ono više naime je umnja“

Fr. 17 Galen. in Epid. VI 48 (XVII A 1002 K.)

na desnoj strani¹ dječake, djevojčice pako na lijevoj²

¹maternice ²dio tumačenja kako se određuje spol djeteta; ovisit će o tome na kojoj se strani maternice začne zametak

Fr. 18 Cael. Aurelianus. Morb. chron. IV 9 p 116 Sichard (Bas. 1529), na latinskom

1 Žena i muž kad miješaju klice Venere skupa, sila uobličena u žilama razne iz krvi čuva l' miješanje, tvori lijepo građena tijela. Ako li sile se bodu kad se pomiješa sjeme, te ne satvore jednu u smiješanu tijelu, strašne dvostrukim sjemenom tad će remetiti spol što se rađa¹.

¹ne zna se misli li se ovdje na to kako u ovakvu slučaju spol remete primarne ili sekundarne osobine drugog spola

Fr. 19 Simpl. cael. 558,8

Tako¹ ta postaše bića po mnjenju, i sada jesu, zatim od ovog će hranjena svršiti opet. Njima pak ime uspostave ljudi za naznaku svakom².

¹završava izlaganje postajanja — „urešenja“ iz fr. 8, 60 ²usp. fr. 8, bilj. 22

IZVOD

Još treba povezati niti i istkati iz njih obrise cjeline.

U zagonetnu uvodnom prizoru pjesnika, na kolima u koja su upregnute kobile, hitre koliko mu srce poželi, vode djevojke Helijade do dveri Noći i Dana čije ključke drži Pravda. Nju djevojke nagovore da otvori vrata, te provedu kola kroz njih po kolniku. Pjesnika boginja primi i progovori mu riječi o Istini i o Mnjenjima smrtnika.

Sekst Empirik, koji navodi taj odlomak, tumači (VII, 111) da je glasovit put, o kome je riječ, razmatranje po filozofskom razlogu, kobile da su nagoni, a djevojke osjeti, dva obruča u kojima osovina pišti da su uši, Helijade da su viđenja što vode k svjetlu, Pravda s ključevima da je razum s pouzdanim pojmovima. Ovaj će objaviti nepokretnu stopu znanja i sve što nepostojano leži u mnjenju, opominjući (fr. 1, 33–38) da se ne vjeruje osjetilima.

Sigurno je da se tu umska spoznaja dijeli od osjetilne, mada sva Sekstova dovijanja neće biti pouzdana. Stoga je sigurnije poći od onoga što slijedi u spjevu do tumačenja tog prizora. U mnjenju je svijetu sve podvojeno na tamu i svjetlo. Ali između središnjih vijenaca svemira, od krutog i vatre, i krajnjih, od vatre i krutog, nalaze se miješani srednji: tu u sredini – između sredine i kraja! – stoluje boginja koja krmani svijetom i gospodari njegovim rađanjem miješajući muško i žensko u groznom svijetu smrtnika koji jest i nije. Ona stoluje u Suncu koje donosi smrtnicima Dan i Noć. Noć je besplaman lik, pregust i težak, i iz njega se valja, pod vodstvom Helijada, u sve sile upregnut uzviti k svjetlu odgrnuvši previjese s glave. Ali tada se u uzletu uma, koji putuje po svojoj nuždi i pravdi nad pojasom vatrenog neba dolazi do eterskog vijenca. Međa vatre i etera je sredina između sredine i kraja, Sunčeva putanja, daleka od zemaljskih putanja smrtnika, a tu su dveri i Noći i Dana, i tek tko se proveze kroz njih, napustivši osjetilni svijet kad mu Pravda otključa vrata, dolazi k boginji koja će mu otkriti istinu sućeg i mišljenja, netremno srce u sebi zaokružene istine onkraj dvojstva Dana i Noći.

52

To je put uma po kojem vode Djevojke Parmenida u prvom prizoru prve Božanske komedije. On dobiva svoje dalje tumačenje u riječima boginje o Istini. Ima tri puta. Prvi je kako jest i kako ne biti nije moguće. Drugi kako nije i kako je ne biti nužno, a treći kako je biti i ne biti isto, al opet i neisto, te u svemu ima povratna staza.

Prvi je put oslikani put uma. No sad je on određen odnosom prema jedina druga dva zamisliva puta.

Drugi je put posve neispitljiv. Kad bi se moglo ne biti, bilo bi nesučeg. A nesučeg se nikako ne može spoznati niti iskazati. Razlog poricanja tog puta jesu nemišljivost i neiskazivost! Što bi i kakvo bilo nesučeg koje je nuždan podmet nebitku kao priroku? Da li ono isto i kakvo jest, ili samo nije? Tad opet padamo u njegov goli prirok koji nikamo ne vodi i stoga nije put, nego bespuće, ἀπορία. Zato ni tumačenja „ὡς οὐκ ἔστιν“ kao „da nebitak (misli se: nesučeg) nije“ nisu valjana jer ne stvaraju sliku puta od priroka k podmetu koji uvijek po prirocima spoznajemo, od Parmenida do Aristotela, i do danas. Možemo li nesučem prireći ijedan od znakova što će nam u toliku obilju ukazivati put od bitka k sućem: je li nesučeg nerodeno ili rođeno, nepropadno ili propadno, cijelo ili necijelo... je li kada bilo ili će biti ili jest, je li jedno ili nije, je li neprekidno ili nije, sa sobom isto ili nije...? Ili ono naprosto ništa nije, tako da nije ni Ništo? Ništo se od toga ne da ni izreći ni misliti. Više od toga ne treba reći.

Treći je put put mnjenja što ga smrtnici sebi uobrazuju jer su nevěsti da kormilare umom pa im se on odbio od sebe samog i zalutao u mnoštvo smiješanih udova, te se zatravljaju pred mijenom pojavnih boja kao mnoštvo gluhaka i slijepaca koji ne znaju rasuditi da li jest ili nije, nego smatraju da je biti i ne biti isto, a opet i neisto. Postaje i propada, pa ima u svem što se od nebitka vine do bitka i povratna staza od bitka k nebitku u skončanju. Ima li možda i propalo u sebi put k postanku? Ali i taj put traži da prihvatimo da bude moguće ne biti. A time i nesučeg. A to je već odbaceno. Nego se tog puta istraživanja treba kloniti mada nas navika, dugo osjetilima iskušavana, goni da bezizgledno pasemo oči, i sluh koji ječi, i da jezikom nadijevamo mnoga imena. Ali treba se odlučiti razlučivši razlogom spomenuto pobijanje mnjenja: kakav ćeš postanak mogla nagnati na to? Ta nužda ga drži u uzama da stalno u sebi leži. Takva je nužda mišljenja i kazivanja. Niti će Pravda pravog mišljenja i sila u njemu kojoj moramo vjerovati ikada pustiti da što mimo nju po sebi postane: kad iskustvo o bićima, koja se pojavno mijenjaju pred našim očima, proturiječi umovanju, sila umnog uvjerenja ne dopušta istinitost takvoj nezavisnosti bivanja od uma. Mnoga bića i njihova bivanja – puka su imena. Stoga nema prijelaza ni povratne staze između bitka i nebitka, nego jest ili nije. Tako je postanak ugašen, a propast se pokazala neispitljivom. Od dva puta koja ostaju, već je odlučeno da je jedan nemišljiv i bezimen.

Preostaje još govoriti samo o jednom putu, onome kako jest. Na njemu nas mnogi putokazi vode do sućeg: „kako“, ὡς (koje možda ne treba prevoditi sa „da“), pokazuje se prvo kao nerodeno i nepropadno: kako da sućeg kasnije bude? Da postade, kako? Ta u oba slučaja – nije. Stoga ne može postati, a ni propasti. Isto se tako pokazuje da mora biti cijelo, jedino, i netremno mirovati u sebi, jer kad ne bi bilo svršeno, i kad bi mu isto zatrebalo, nužda kojom mislimo da sućeg naprosto jest sve što jest bila bi poremećena kao da mu je sve ponestalo i zatrebalo. Od vjerovatnosti ima izuzetaka, ali od Nužde nema. Stoga je sućeg „sve ujedno sada“.

53

Ono je i tako da je jedno. A tu ulazimo u najteže poistovećenje: isto je pako misliti i ono zbog čega se misli, a to je sućeg. Nećeš, naime, bez sućeg u kome je izrečeno, mišljenja naći – jer ništa nije niti će biti ino osim li sućeg. Mišljenje se uvijek kreće u sućem. Bitkom veže prirok s podmetom – jer je nebitak nemišljiv, pa čak se i mniti može samo opreka, bez nesučeg. I što je još dublje, isto je misliti i biti. Možemo li o podmetu mišljenja, pored tog da misli, isto reći osim tog da jest? Ne iskazujemo li i ne mislimo li sva druga određenja, samo o onom što je već postalo predmetom mišljenja? Stoga jedino sućeg obuhvaća i predmete mišljenja, kojima bitkom priričemo nekakvost, i podmet mišljenja, te nužno smatramo s ove strane da je isto misliti i biti, a s one strane da je isto mišljenje i njegov zadnji predmet u kome se svi priroci iskazuju svim podmetima: podmet bitka – sućeg*. Nije čudo

*Time se i Nužda kojom (mislim da) sućeg jest spaja s nuždom po kojoj ne mogu misliti kako nisam!

da to Parmenid nije mogao reći tako kako je postalo moguće tek nakon Aristotela i Kanta. Izuzetno je to što to ipak na svoj način kaže i time ocrtava obrise dviju budućih epoha mišljenja: antičke misli koja polazi od odnosa priroka i podmeta, i poslije descartesovske koja polazi od odnosa podmeta i predmeta. Jedinstvo sućeg je dakle takvo da obuhvaća podmet i predmet mišljenja, koji su razdvojeni najdubljim jazom što ga ima — samim mostom naše spoznaje: svijeću.

Ako je jedinstvenost sućeg takva, ono je doista jedino, i nije čudo da su sve njegove oznake, svi putokazi na putu od bitka do sućeg, na kraju istovetni. Suće se sućega drži, i ništa ga u njem ne prekida: nigdje ga nema više ili manje jer je jednako sebi, nije djeljivo jer ga nigdje nema više ili manje (a kamoli ništa), cijelo je jer nije djeljivo, svršeno je jer je cijelo, ne postaje i ne propada jer je svršeno, netremno je jer ne postaje ni ne propada: njegova istovetnost sa sobom prelazi iz zora prostora (nigdje više ni manje) u zor vremena (ni postaje ni propada), iz zora u mišljenje (isto je mišljenje i ono zbog čega se misli), iz mišljenja u nuždu, iz nužde u jednotu gdje se u međama skupa spaja. Slijedeći putokaze na putu uma u dovršenosti sućeg zatvorili smo krug, svejedno je odakle smo započeli, štoviše odasvud smo zatvorili oplošje kugle, jer suće „lijepo kružene kugle je krivulji nalik“.¹

To zatvaranje misaonog lika u sliku kugle ujedno kazuje da je govor o Istini završen, te počinje poučavanje o mnjenjima, i pretkazuje lik svemira kako se mni: u njem se prepleću vijenci, a sred krajnjih i srednjih stoluje boginja.

54

Smrtnici, kojima je um prisutan koliko dozvoljava smjesa njihovih udova koji su se izdvojili iz jedinstva sućeg, uspostavili su puka imena za ono što su mnili da je istinito, da postaje i propada, jest i nije, da mijenja mjesto zato što mijenja pojavu koja nije stvarnija od boje stvari, ako sa stvari usporedimo suće.

Vraćajući se ipak na taj prije spomenuti treći put, da nas ne pretekne i ne zatekne koje smrtničko mnjenje, boginja počinje od dvije oprečne predodžbe kojima su smrtnici uspostavili imena, zapavši u zabludu o dvojstvu počela: jedno je eterska vatra plamena, blaga, prelaka, a drugo besplamna noć, lik pregust i težak. Sva su bića nazvana po njima (*δνομάζεσθαι*), te se tako i razabiru (*φρονεῖν*). No i na tom putu mnjenja treba bar znati da svjetlo ni noć, vatra ni zemlja, možda i žensko ni muško (po Arist. de part. anim. B2.648^a 25), nijedno od dvoga nije da ima Ničega, nego svako po istovetnosti sa sobom ima sućeg, a po razlici prema drugome mnjenu opreku. Samo bi proturječnost svela jednu od suprotnosti na ništa, ali ne i opreka. Tako i na putu mnjenja treba odbaciti „put kako nije“. Zato i Parmenidov spjev ima samo dva dijela mada spominje tri puta. Po svojoj jednakosti udaljenosti na oprečne strane od Ničeg, obje strane opreke su jednake, a po toj jednakosti, po neprihvaćanju Ničega, kao i po istovetnosti sa sobom još su slične sućem. S druge je strane suće nazvano sličnim svemirskoj kugli po dovršenosti u sebi. Utoliko su

¹ *Ἐναλίγκιος* — suće je s kuglom tjelesno usporedivo koliko i maleni Astijanakt s lijepom zvijezdom — *ἀλίγκιος ἀστέρι καλῶ* (II.Z.401).

sva bića u mnjenju, mada su svemirom razasuta i nesabrana, oprekom razdvojena, ipak još takva da ih um neće sjeći, još prolaze kroz Sve, i još veže Nužda ophvatno Nebo „međe zvijezda da drži“.

O prirodi svemira u Parmenida rečeno je što se zna već u tumačenjima uz prijevod. Još ostaje reći čemu opreka istine i mnjenja, i što Parmenid svojom naukom hoće.

Boginja, koja je ujedno podmet mišljenja o istini sućeg, jer to je božansko znanje, i jedna s tim mišljenjem i sa sućem samim kao njegovim predmetom, istovremeno u svijetu smrtnika upravlja rađanjem koje je način opstanka smrtničkog svijeta, stoga jedno s umiranjem, i zato grozno.

Po Teofrastu (de sensu 1 i d. /D 499/), Parmenid je, kao i kasnije Empedoklo i Platon, naučavao da se isto osjeća istim, dakle toplo toplim u čovjeku, hladno hladnim, a Heraklit i Anaksagora da se suprotno osjeća suprotnim. Čak i leš da po Parmenidu osjeća hladno, ali ne i toplo, jer nema vatre u sebi. Otuda možemo zaključiti da i udovi ljudski, koji su se izdvojili iz sućeg u svijet opreke i mnoštva, ono što im je isto osjećaju kao suće, a tek zbog opreke u kojoj sami stoje ne osjećaju suće samo, nego samo opreke. Stoga je viša od tog osjećanja (*αἰσθησις*), pa čak i od razabiranja (*φρόνησις*) koje ono uvjetuje — kao mnjenje — misao (*νόησις*) sama — kao istina — jer ima za predmet suće, te je s njim ista.

55

Međutim, do misli se treba uspeti. Pri tom se uspinjaju iz svijeta što se mni, kako nam Parmenid prikazuje na početku spjeva, svjetlo i tama više ne javljaju samo kao opreka, dakle u dvojstvu, nego i kao stupnjevi, dakle objedinjeni putom koji um prolazi vraćajući se u suće. Helijade vode pjesnika, napustivši stanove noći, k svjetlu. Možda se iz tame — kao stanja podmeta, koje kao isto odgovara predmetnom počelu — čine svjetlo i tama suparnim oprekama, a da se iz svjetla, kao višeg stanja, tama više ne čini ravnopravnom oprekom, nego podređenim besplamnim, pregustim i teškim likom, te se možda već sluti da jednome od „dva dojma“ nije trebalo nadjeti ime. Napokon se kroz dveri i Noći i Dana, kad ih otvori Pravda — koja je isto što i Nužda, Uredba i Udjelja: misaona nužnost — ulazi k boginji koja objavljuje božansko znanje o istini. Upada u oči da su sva božanstva u Parmenida ženska, a po Aristotelu je žene smatrao i toplijima od muškaraca (de part. anim. B2.648^a 25), a to, osim što može podsjetiti na mediteranske kultove Boginje Majke, može i upućivati na vezu ženskog i svijetlog, i osvijetliti sa još jedne strane stupnjeve puta na kom ga Djevojke, nagovorivši Pravdu, vode boginji. Slično kao Beatrice Dantea ili Gretchen Fausta. Prošavši vrata iz dvojstva smrtničkog mnjenja, prelazi se u jedinstvo božanske istine. A ta istina, kada doista doživimo Nuždu ostajanja u njenim međama, u istoti mišljenja i bitka, kao istinitu Vjeru (*πειθῶ, πίστις ἀληθῆς*), izbavlja iz groznog rađanja u svijetu opreke svjetla i tame, vatre i zemlje, i dvoglavosti, i uvodi u jedinstveno suće i u misao s njim istovetnu, gdje nema postajanja ni propadanja i gdje se po Pravdi sve što se prije mnilo razdvojeno, poput krivulje kugle, sa sobom spaja.

U povijesti filozofije Parmenid je, naglašavajući mišljivost i iskažljivost istine, mišljenju u oprekama u velikih jonskih filozofa Anaksimandra i Heraklita suprotstavio mišljenje u jedinstvu, razvivši Anaksimandrov pojam svjetske Pravde u misaonu Nuždu, te vjerojatno nadredivši anaksimandrovskoj i pitagorovskoj kozmologiji kao Mnjenju svoju ontologiju kao Istinu.*

Da li u napadima na mnjenja dvoglavih smrtnika misli na svog suvremenika Herakla govoreći o povratnoj stazi, teško je reći, a tumači se spore: Diels, Kranz, Ueberweg i jedni smatraju da je tako, dok to Deussen, Reinhardt i drugi poriču. U svakom slučaju stoji da Parmenid mišljenju u oprekama određuje položaj mnjenja.

Na Parmenidovu nauku o istini vežu se Platonovi dijalozi „Parmenid“ i „Sofist“, a na nauku o mnjenju „Timej“, dijalozi u kojima se oko Sokratove nauke o idejama kuša izgraditi temeljita ontologija, kozmologija i gnoseologija.

56 Aristotel polazi sa mnogo manje plodna tla za parmenidovska razmišljanja, nego Platon, no ipak se u svojoj metafizici bavi sućem kao sućem, ali ono nije jedino, nego pojedino, a na vrhu svoje metafizike dolazi do stava: *αὐτὸν δὲ νοεῖ ὁ νοῦς κατὰ μετάληψιν τοῦ νοητοῦ*: „sebe samog misli um prisvajajući predmet mišljenja“ (Metaph. XII 7), te se time na svoj način (dokidajući mogućnost u ostvarenju tako da – ne dokidajući mnoštvo u jedinstvu – dokida tvar u misaonom obliku) vraća Parmenidu.

Kako su te pojmove sućeg i umske spoznaje kasnije od Aristotela preuzeli, na primjer, Toma Akvinski i Hegel, svaki u svoje vrijeme i u svom smislu ponovo potvrđujući njihovu zabačenu misaonu plodnost i privlačnost, dovoljno je poznato. Descartes je na poseban način mišlju „Mislim, dakle jesam“, sa stajališta podmeta mišljenja, obnovio Parmenidovu misao začinjući time modernu filozofiju.

Ima i sumnji. Je li suće samo supstancijaliziran predikat „bitak“? Je li Parmenidovo umovanje samo razumska spoznaja naspram osjetilnoj? Je li suće samo najopćenitiji i najprazniji pojam? Da li svršenost sućeg onemogućuje smisao djelovanja i ostavlja samo spoznaju?

*Parmenid je i uveo pojam sućeg u filozofiju i time postao ocem ontologije.

No napokon posao je svakog filozofa da vlastitom cjelovitošću mišljenja izmakne nepotpunosti svakog isključivog stava. U svoje je vrijeme Parmenid svojom naukom o dvije spoznaje upravo to kušao učiniti. Velika je njegova uloga u povijesti mišljenja, ali se tu sva njegova veličina i ne može sagledati jer se svodi na pobudu koju je kao mislilac dao cjelini povijesti mišljenja. No njegovo je mišljenje i samo za sebe cjelina. Ako se tako razmatra, kao što je i učinjeno u ovom radu, tada i neke korisne kritičke primjedbe na Parmenida ne mogu možda naći pravo mjesto, ali se zato na taj način najbolje može sagledati njegova veličina, sveobuhvatnost misli i dubina htijenja koje teži jedinstvu sa svime.

Mislav Ježić